

Moet creativiteit behouden worden?

DE COACH ALS SCHEPPEND PRO

Creativiteit lijkt tegenwoordig een must, ook in ons vak. Een creatieve geest vinden we veel interessanter dan een behoudende. En we kunnen ons daarbij verlaten op vele creatieve interventiemethoden. Maar hoe creatief is een creatieve werkvorm eigenlijk? Wat is creativiteit werkelijk, en hoe belangrijk is het voor een coach om creatief te zijn?

Creativiteit definieert Van Dale als: 1. Voortplantingsvermogen; 2. Scheppingsvermogen. Opvallend: het gaat om een vermogen, niet om een daad, al is die bij beide uiteindelijk wel een voorwaarde.

Als ik aan voortplanten denk, dan ontstaat een beeld over 'mijzelf voortbrengen', iets nieuws maken uit iets dat er dus al is. En wanneer ik mijzelf voortplant door tussenkomst van een ander, ontstaat er iets dat het midden houdt tussen die ander en mijzelf; een combinatie dus van twee al bestaande vormen.

Mijmerend over scheppen (de 2e betekenis), denk ik toch vooral aan iets nieuws tot stand brengen, of – zoals Van Dale onder 'scheppen' ondermeer stelt – in het leven roepen. Kennelijk kun je creëren vanuit het bestaande en ook vanuit het onbekende.

In de praktijk spreken we vooral over out of the box-denken. Je box is het systeem waarin je je beweegt, je gedragspatronen, je vertrouwde wijzen van handelen, de context waarin je je bevindt, de normen en waarden die je hebt opgezogen, de afspraken die ergens op papier staan of in je geweten zijn opgeslagen. Kortom: alles wat jij of een ander al eens heeft bedacht, gedaan of opgesteld. Creativiteit is dan

dus het tegenovergestelde: je stapt uit het systeem, je gedraagt je zoals nooit te voren, je handelt eens niet verantwoord of professioneel, je zoekt een andere context op, je meet je een andere norm aan en verscheurt het A4'tje met de overeenkomst. Hoe vaak doet u dat? En wanneer? En als u hapert: wat is er voor nodig om te zorgen dat u breekt met dat oude vertrouwde van uzelf? Levert het iets op, zijn er resultaten voor de cliënt en/of opdrachtgever c.q. het team?

Wanneer je creativiteit beschouwt als buiten het systeem denken, maak je duidelijk dat je de oplossing voor een bepaald probleem ook buiten het systeem verwacht. Binnen het systeemdenken geldt de aanname dat je een oplossing niet zozeer buiten het systeem moet zoeken, maar op een ander niveau in datzelfde systeem. In de praktijk kan het best moeilijk zijn, helder te hebben of een oplossing werkelijk buiten het systeem, op een ander niveau of via een andere manier van waarnemen en denken ontstaat. Feitelijk doet dat er weinig toe; het gaat er immers om of de oplossing bijdraagt aan het wegnemen van dilemma of belemmering, dan wel aan de beantwoording van de vraag.

VISIE

FESSIONAL

Creatieve werkvormen

In de coachingswereld is creativiteit een populair gebeuren. We zetten het in om vastgelopen samenwerking los te maken, beweging op gang te brengen, patronen te doorbreken. Veel coaches doen dat door creatieve werkvormen in te zetten. In de loop van de tijd zijn er vele creatieve werkvormen op de markt gekomen. Ook zijn er allerlei leergangen en trainingen in te volgen. Veel van die werkvormen zijn mooi en helpen om het denkraam en gedragspatroon van jezelf of je cliënt te doorbreken. Als ze goed zijn, grijpen ze in op iets dat zich achter of buiten het denken bevindt: gevoelens, intuïtie, een diepere wijsheid, emoties, het niet-weten, de leegte.

Ik schat in dat er in de praktijk weinig coaches echt creatief mee omgaan. De vorm mag dan (ooit) wel creatief zijn geweest, de omgang ermee ziet er al snel tamelijk behoudend uit. Creativiteit is dus niet hetzelfde als het inzetten van creatieve vormen.

Als we in ons beroep over creativiteit spreken, moeten we eigenlijk twee aspecten onderscheiden. Enerzijds is er de vaardigheid van de coach zelf om de eigen patronen te doorbreken. Anderzijds moet hij anderen (cliënten, opdrachtgevers, teams) in een creatief proces kunnen faciliteren, zodat zijzelf nieuwe wegen kunnen ontdekken en vormgeven. Het eerste wordt vaak vergeten en als je dan naar creatieve werkvormen grijpt, kun je die vormen onvoldoende overstijgen. Creativiteit gaat niet om het inzetten van een bestaande vorm, maar om het beden-

ken en inzetten van iets dat juist nog niet eerder is bedacht. En als iets dat verrassing, verwondering oplevert. Dan ontstaat de open ruimte om in beweging te komen. Het kan om een onverwachte combi van bestaande vormen en concepten gaan. Een echte kunstenaar bedenkt iets dat er nog geheel niet was.

Angst en moed

Als coach zou je je dus eerst eens kunnen afvragen of je zelf in de gegeven situatie buiten de eigen kaders kan kijken en voelen. Welk gedachtepatroon komt automatisch op gang? Aan welke eerder uitgevoerde interventies denk je al heel snel? Wat zijn je stokpaardjes, je gebaande

Wat is creativiteit?

Vragen aan u als lezer:

- *Wat verstaat u zelf eigenlijk onder creativiteit?*
- *Wie vindt u creatief en waarom? Wanneer bent u het zelf?*
- *Waar moet creativiteit toe leiden?*
- *Is behouden even belangrijk als scheppen? Zo nee, welke verschillen ziet u dan?*
- *Maakt u (bewust of onbewust) eerst iets kapot voordat u creëert?*
- *Hoe zet u creativiteit als interventie in? Via vormen of volstrekt ongeordend?*

Creativiteit in religie

Het Hindoeïsme kent een goddelijke drie-eenheid: Brahma, de schepper, Vishnu de beschermer of behouder en Shiva de vernietiger van het kwade en/of oude. Shiva's kracht wordt ook wel opgevat als een transmuterende kracht: wat wordt vernietigd, wordt herboren als iets nieuws. De goden zijn alle even belangrijk en staan in een voortdurende wisselwerking met elkaar. Creëren, behouden en vernietigen zijn dus gelijk in waarde. Het ene kan niet ontstaan of vergaan zonder het andere. Aan scheppen gaat vernietigen vooraf. En behoud is even belangrijk als verwoesten.

Vishnu krijgt bij Hindoes soms minder aandacht dan Shiva; diens kracht moet men immers vrezen, die van Vishnu veel minder. Kent u dat zelf als coach: dat u in uw handelen het kapotmaken tracht te voorkomen in plaats van wat al geschapen is te beschermen? Of deren beide u weinig en richt u zich vooral op scheppen?

Oefening

Een mooie oefening om creativiteit bij groepen te faciliteren is de Ja-oefening. Je deelt de groep op in tweetallen A en B. A doet een voorstel aan B (bijvoorbeeld: zullen we gaan zingen, rondrennen, springen, stil naar anderen kijken, een gedicht declameren, de anderen uitlachen, aan elkaars haren trekken). B antwoordt daar 'ja' op, waarop het tweetal direct het voorstel uitvoert, totdat B een nieuw voorstel doet. A zegt daar direct 'ja' op en het tweetal voert wederom onmiddellijk de opdracht uit. Zo gaan ze een paar minuten door. Hoe sneller ze op elkaars voorstellen in gaan, des te meer energie en creativiteit komt er los. Een uitstekende opwarming voor elke groep.

paden, je hangups en je groeven? En wanneer verwonder je je?

Zelf merk ik, als ik in een gesprek vast kom te zitten en geen nieuwe ingangen kan bedenken, dat ik bang ben. Bang om iets fouts te zeggen, de verkeerde interventie te plegen (die desastreus uitpakt), de ander onbedoeld te schofferen, onprofessioneel te lijken, kleur te bekennen (die dan vanzelf op mijn wangen verschijnt), dom te zijn (met als tegenreactie: "Dat u dat zelf niet weet, meneer!"), of net niet bij de juiste techniek uit mijn rugzakje te kunnen. Bang dus om niet gezien te worden als die uitstekende professional en vooral als die buitengewoon leuke en meedenkende man. Creativiteit vraagt om moed. De moed om jezelf te relativiseren, je beheersing los te laten, het onbekende tegemoet te treden en je angst onder ogen te zien en je er niet door te laten (ver)leiden. Wie creatief is, kan gek gevonden worden; maar een creatieve geest heeft daar lak aan. Je kunt ook uitgelachen worden. Mooi! Dat maakt de boel al een beetje los. En je kunt misschieten, en vooral daarin moet je een levenskunstenaar zijn. Wie misschiet, wordt altijd meewarig aangekeken door hen die niet durven schieten. Kijk na een misser vooral die mensen aan en zeg luchtig: zo, dat was het eerste schot. Nu jij!

Moedig zijn kun je ook leren, want iedereen weet wat moed is. Alles wat je hebt te doen, is de kracht daarvan in jezelf aan te boren. Dat kan pas als je de angst onder ogen durft te zien. Eerst moet je innerlijk bereid zijn om eigen patronen te doorbreken en het onver-

wachte ruimte te geven – en nieuw gedrag hierbij ook daadwerkelijk inoefenen. Dan pas kan je het scheppingsproces, het anders denken en kijken ook bij anderen faciliteren. De eventuele werkvorm die je erbij inzet is dan hooguit een middel om dat proces op gang te brengen of verder te verdiepen. En als de vorm niet werkt, dan zet je iets anders in.

Tussen behouden en scheppen

Creatief kunnen omgaan met vastgelopen situaties is een belangrijke vaardigheid voor een coach. Het is geen aangeboren talent, maar iets wat je kunt leren. Toch moet het geen doel op zich worden. Het mag misschien zelfs best wat minder in de picture staan. Creativiteit is immers niet wezenlijker dan het beschermen van wat al goed gaat. En zeker moeten we ons bewust zijn dat creatieve werkvormen alleen zinvol zijn als we er zelf creatief mee kunnen omgaan. De vraag is vooral wanneer het belangrijk wordt creatief te zijn. Het antwoord is: in situaties waarin het oude, bekende en vertrouwde niet (meer) werkt of zelfs tegenwerkt. Soms moet je het oude eerst toepassen, misschien wel twee of drie keer, voordat het tijd wordt met iets anders op de proppen te komen. Dat kan iets nieuws zijn, of een nieuwe combinatie betreffen van bestaande vormen en ideeën. Of gewoon weer eens de creatiespiraal doorlopen met je cliënt.

Wil je toch over een arsenaal van creatieve interventiemogelijkheden beschikken, dan is daarvoor veel op de markt. Denk eens aan Mindmapping, de verschillende technieken van brainstormen, de denkhoeden

en het lateraal denken van De Bono, allerlei teken- en visualisatietechnieken of een lied laten maken.

In dit nummer van het Tijdschrift voor Coaching passeren diverse mogelijkheden van creatieve werkvormen de revue. Het inzetten is niet noodzakelijkerwijs creatief, maar het proces dat zich ontvouwt kan tot scheppen leiden, tot nieuwe wegen van omgang, tot onverwachte resultaten en verrassende invalshoeken.

Met dank aan Francine ten Hoedt, met wie ik heerlijk kon brainstormen over dit onderwerp.

Frank van der Mijl is redactielid van het Tijdschrift voor Coaching, zelfstandig coach en opleider.

www.aurorus.nl

Lateraal denken

Lateraal denken gaat ervan uit dat je tot beantwoording van een vraag of oplossing van een probleem kunt komen door:

- *de vraag of het probleem te herformuleren (bijvoorbeeld in plaats van "Hoe kom ik aan klanten" te stellen: "Waar kom ik klanten tegen die ik leuk vind?";*
- *het probleem als een uitdaging te formuleren;*
- *het bekende te provoceren (bijvoorbeeld in plaats van "Onze managers sturen de medewerkers aan" te zeggen: "Onze medewerkers sturen de managers aan");*
- *te associëren op een willekeurig gekozen woord en vervolgens na te gaan of daar ingangen bij zitten om het probleem te verlichten.*